

KUTADGU BİLİĞ VE DÎVÂN-I HAKÎKÎ’NİN NASİHAT YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

(Comparasion of Kutadgu Bilig and Dîvân-ı Hakîkî in Terms of Advice)

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18.01.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24.04.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30.04.2025

DOI Numarası / DOI Number: 10.20322/littera.1622707

Timuçin AYKANAT

Doç. Dr.

orcid.org/0000-0003-1643-536X

timici_n@hotmail.com

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için “Etik Kurul Belgesi” gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: “Benzerlik Raporu” İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından “Telif Hakkı Formu” imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi:

Aykanat, T. (2025). Kutadgu Bilig ve Dîvân-ı Hakîkî’nin Nasihat Yönünden Karşılaştırılması. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 11(2), ss. 129-150. 10.20322/littera.1622707

Sorumlu Yazar:

Timuçin AYKANAT, timici_n@hotmail.com

Özet

Doğu kültürü, sistemli bir etkileşim hâlinindedir. Dilsel ve edebî bir faaliyet olan şiirde de durum böyledir. Şuurla da ilişkilendirilen şiir, farklı şubelere ayrılmıştır. Gerek edebî ve gerekse medenî olması dolayısıyla önemli bir şiir şubesi de divan şiiridir. Divan şiiri, çok çeşitli kültürel kodlamalar ve kaynakların ortak hazinesidir. Bu hazine, hâlen ve farklı okumalarla çözümlenmeyi beklemektedir. Zira divan şiiri, önemli bir etkileşim ve yoğun bir esinlenmenin ortak yansımasıdır. Divan şiirini etkileyen önemli eserlerden biri de *Kutadgu Bilig*'dir. Esasen siyasetname türünün etkin bir örneği olan *Kutadgu Bilig*, bir nasihatname olarak da kabul edilebilir. Söz konusu eser, bu yönüyle nasihat yanı oldukça güçlü divan şiirini de etkisi altına almıştır. Bu etki, bir divan olmasına rağmen nasihatname olarak da değerlendirilebilecek *Dîvân-ı Hakîkî*'de açıkça gözlemlenir. Bu makale ile iki eserde yer alan ve oldukça benzer olan nasihatler, karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve söz konusu değerlendirme, metin örnekleriyle takviye edilerek sunulmuştur. Bu sunu, ağırlıklı olumlulanan ve olumsuzlanan davranış biçimlerine yönelik öğütlerin aynı kültürel potanın farklı iki alımlama dünyasında ne anlam içerdiğini ve nasıl bir muhataplık çerçevesi oluşturduğunu göstermekle önemlidir. Böylelikle kültürel değerler olan edebî eserlerde yer alan görünümlerin ne denli bağdaşık olabileceği ortaya konurken divan şiiri metinlerinin ortak perspektifli okumalarının yapılmasının gerekliliği bir kere daha gündeme getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Divan şiiri, Kutadgu Bilig, Dîvân-ı Hakîkî, nasihat, karşılaştırma.

Abstract

Eastern culture is in a state of systematic interaction. This is also the case with poetry, which is a linguistic and literary activity. Poetry, which is also associated with consciousness, is divided into different branches. Divan poetry is an important branch of poetry because it is both literary and civil. Divan poetry is a common treasure of a wide variety of cultural codes and resources. This treasure is still waiting to be analyzed through different readings. Because divan poetry is the common reflection of an important interaction and intense inspiration. One of the important works that influenced divan poetry is *Kutadgu Bilig*. *Kutadgu Bilig*, which is essentially an effective example of the politics book genre, can also be considered as an advice book. In this respect, the work in question also influenced divan poetry, which has a strong advice side. This effect is clearly observed in *Dîvân-ı Hakîkî*, which, although it is a divan, can also be considered as an advice book. In this article, the advices in the two works, which are quite similar, have been evaluated comparatively and the evaluation in question is presented by supporting text examples. This presentation is important in terms of the meaning of positive and negative behaviors in different worlds of the same culture. Thus, while it is revealed how compatible literary views can be, the necessity of making common perspective readings of divan poetry texts is brought to the agenda.

Key Words: Divan poetry, Kutadgu Bilig, Dîvân-ı Hakîkî, advice, comparasion.

GİRİŞ

Divan şiiri, (Çavuşoğlu, 1986) ortak materyalleri kendileştirmesi dolayısıyla vücut bulmuş bir şiirdir. Çok çeşitli kaynaklar ve kültürel kodlamalarla örülü bu şiir, bir güftenin farklı besteleri gibidir. Bu benzetme, divan şiiri edinimlerinin de ortak olduğunu gösterir. Divan şiirini etkileyen birçok edebî eser (Akkuş, 2014, s. 28) vardır. Bu eserlerden önemli bir tanesi *Kutadgu Bilig*'dir.

1069-1072 yılları arasında Yûsuf Hâs Hâcib tarafından kaleme alınan *Kutadgu Bilig*, (Uçar, 2019) siyasetname edebî türünde yazılmış dengi zor bulunur bir nasihatnamedir. Dört ana kahraman etrafında biçimlendirilmiş *Kutadgu Bilig*, alegorik de bir eda taşıyan öğütler içerir. Geçiş dönemi eserleri arasında nadidelerden olan *Kutadgu Bilig*, İslâmî maya ile mayalanmış ve öylece harmanlanmıştır.

Kurân-ı Kerîm'den mülhem olduğu varsayılabilir *Kutadgu Bilig*, *Kurân-ı Kerîm*'den yoğun bir biçimde etkilenmiş divan şiirini de etkilemiştir. Bu etki, özellikle öğüt içerikli ve didaktik hava taşıyan eserlerde daha fazla gözlemlenir. Bu eserlerden önemli bir tanesi de *Dîvân-ı Hakîkî*'dir.

Dîvân-ı Hakîkî, (Boz, 2017) Yûsuf Hakîkî tarafından XV. Yüzyılda yazılmış önemli bir eserdir. Bu eser, yoğun nasihat içeriği dolayısıyla nasihatname olarak da değerlendirilebilir.

Türk edebiyatında çok sayıda nasihatname (Durdu, 2008; Keleş, 2010) yazılmıştır. Bu durum, nasihatın Türk kültüründe ne denli önemli olduğunu da gösterir.

Türk kültüründe nasihat denince akla ilkin ahlâkî değerler gelmektedir. Yaratılışla da ilgili olan ahlâk, “insanlıkla var olmuş zarurî bir ihtiyaçtır. Dolayısıyla bir ihtiyaç olarak ahlâkla nasihat birlikte ortaya çıkmıştır, denilebilir” (Ulucan, 2011, s. 216).

Tarihi bunca eski nasihat ve nasihatnameler, elbette ki Türk-İslâm kültürünün de vazgeçilmezi olmuştur. Nasihat, (Pala, 2006; Çağrı, 2006) ve edebî yansıması olan nasihatnameler, genel olarak “kutsal kitaplar vasıtasıyla Allah'ın tüm insanlığa, peygamberlerin kavmine/ümmetine, devlet adamlarının halkına, şairin/sanatçının okuyucusuna ve babanın evladına verdiği öğütleri muhtevi nasihat-nâmeler” (Eren, 2021, s. 165) biçiminde tasnif edilebilir.

Türk edebiyatında yazılan nasihatnameler, genellikle birbirine benzer özellikler yansıtmaktadır. Çeşitli nasihat ve nasihatname örnekleri olmasına rağmen; asıl ve yoğunlukta olan nasihatnameler, dinî-ahlâkî ve belki tasavvufî içerikli nasihatnamelerdir. Zira nasihatnamelerin aslı kaygısı insan ve bağlamında yer aldığı toplumdur. Toplumu biçimlendirme ve ona yön verme adına yazılan nasihatnameler, bu bağlamda bireye sunulsa da toplumun her ferdine hitap ederler. Bu noktada öne çıkan nasihatnamelerin en azından ismen anılmasında yarar vardır. Yûnus Emre'nin *Risâletü'n-nushiyye*'si, Ahmed Fakih'in *Çarhnâme*'si, Sinan Paşa'nın *Ahlâknâme*'si, Şeyh Eşref'in *Nasihatnâme*'si, Derviş Şemseddin'in *Dehmurg*'u, Güvâhî'nin *Pendnâme*'si, Sâfi Mustafa Efendi'nin *Gülşen-i Pend*'i, Nâbî'nin *Hayriyye*'si ve Sümbülzâde Vehbî'nin *Lutfiyye*'si (Pala, 2006, s. 409-410) güçlü nasihatname örneklerindendir.

Sanatçının muhatabına takdim ettiği eserler arasında yer alan *Kutadgu Bilig*, çeviri metin ve Türkiye Türkçesi karşılıklarıyla da (Arat 2008; Kaçalın Tarihsiz; Tunçel 2019) ilgililerin dikkatlerine sunulmuştur. Öte yandan *Dîvân-ı Hakîkî* üzerine yapılan metinsel çalışma dışında bazı çalışmalara da rastlanmaktadır (Çavuşoğlu, 2003; Eren, 2022; Gümüş 2016, 2019, 2020; Güngör, 2016).

1. Kutadgu Bilig ve Dîvân-ı Hakîkî’de Yer Alan Nasihatlerin Bağdaşıklığı Üzerine

Hem *Kutadgu Bilig* hem de *Dîvân-ı Hakîkî*, İslâmî eğilimi olan eserlerdir. Müşterek mülkün ürünleri olan söz konusu iki eserin de işlediği nasihatler bağlamında bağdaşık olması bu sebeptir. Bu bağdaşıklık, şu hususlar üzerinden gözlemlenmektedir:

Olumlulanan Davranışlara Yönelik Nasihatler	Olumsuzlanan Davranışlara Yönelik Nasihatler
Allah’ı arzu etmek	Dünya mâlına meyletmek
Nefsi öldürmek	Şehvete yenik düşmek
Alçak gönüllü olmak	Cimrilik etmek
Büyükklere hizmet etmek	Hırsa kapılmak
Kusur örtmek	Edepsizlik yapmak
Takva	Gurur yapmak
Kıllet	Gaflete kapılmak
Ölüm	Laf taşımak
İbadet	İftira atmak
İtaat	Kibirlenmek
Kanâat	Dünyanın vefasızlığı
Ömür	Fesat
Uzlet	Tamah
Sabır	Makam peşinde koşmak
Namaz	Şan ve şöhretin ardına düşmek
Hevesten vazgeçme	Haram yemek
Ecel	İçki içmek

Pişman olmak	Dünyalık peşinde koşmanın yersizliği
--------------	--------------------------------------

2. İki Eserde Yer Alan Bağdaşık Nasihatlerin Değerlendirilmesi Üzerine

Kutadgu Bilig, birçok eseri etkilediği gibi *Dîvân-ı Hakîkî*'yi de etkilemiştir. İşaret edilen 18'i olumlulanan ve 18'i olumsuzlanan toplam 36 davranış biçiminin ve bu davranış biçimlerinin meydana getirdiği nasihatlerin eserlerdeki ortaklığı bu durumun delâletidir. Öte yandan iki eser arasında yer alan benzeşiklik, eserler arası intikalin olduğunu da gözler önüne serer. Taranan iki metinde saptanan tanık beyitler, Türkiye Türkçesi karşılıklarıyla beraber sunulduğunda bu durum pekişmiş olacaktır.

2.1. Olumlulanan Davranışları İçkin Nasihatlere Yönelik Değerlendirmeler

a) Allah'ı Arzu Etmek

Ezelî ve ebedî olarak var olan Allah, inanan herkes için arzu edilesi bir varlıktır. Dinî eserlerin hemen çoğunda ve karşılaştırmaya alınan söz konusu iki eserde olumlulanan ilk husus Allah'ı arzu etmektir. Aksi ayıplanılabilir bir davranış olarak değerlendirilmiştir. *Kutadgu Bilig*, bu hususu Allah'ın insanı severek yarattığı, bundan hareketle insanın da Allah'ı arzu etmesi gerektiği biçiminde yorumlar:

méni ol tiledi eñ aşnu sevip anı men tiler boldum emdi iwip méni aşnu ol kordı erdi ezel anın men kolur boldum emdi tükel (Kaçalın Tarihsiz: 249; 4786-4787)	<i>Beni o diledi en önce sevip Şimdi ben onu diler oldum acele edip Beni önce o istedi ezelden Şimdi onu tümüyle isteyenim ben (Tunçel 2019: 376; 4786-4787)</i>
--	--

Dîvân-ı Hakîkî, söz konusu durumu, kalbinde Allah'tan başka arzu edilesi olanın çaresiz olduğu ve gönlü ile gözünün eksik bulunduğu biçiminde yorumlar:

tâlibüñ kalbinde hakdan özge ki matlûb ola bil meger bî-çârenüñ göñli gözi ma'yûb ola (Boz 2017: 78; 26/1)	<i>(Talep edenin kalbinde Allah'tan başka talep edilesi olursa; o çaresizin gönlü ve gözü eksiktir, bilesin.)</i>
--	---

b) Nefsi Öldürmek

Özellikle mutasavvıf şairlere göre nefis, en büyük düşmandır. En büyük savaş da nefse karşı yapılan savaştır. İki eser de nefsin öldürülmesi gerektiğine ve nefsin insanın önünde yer alan en büyük engel olduğuna değinir. *Kutadgu Bilig*, bu dünya için kendini ateşe atmanın yersiz olduğu ve nefsin boynunu kırmanın gerekli bulunduğu şeklinde bir yorumlama getirir:

özün otka atma bu dünyâ için havâ boynı biçgil et özke öçün (1375)	<i>Ateşe atma kendini bu dünya için Bedenden öcünü al, kır boynunu nefsinin</i>
---	---

Dîvân-ı Hakîkî, benzer doğrultuda nefsin boynunun vurulması gerektiği kanısındadır:

uram himmet kılıcı birle boynın bu nefsün men eger güm-râh olursa (31/3)	<i>(Eğer yolda kalırsa; bu nefsin boynunu himmət kılıcı ile vurayım.)</i>
--	---

c) Alçak gönüllü Olmak

Tevazu, erdemler arasında belki de en güzeldir. İnsana yakışan bir haslet olan tevazu, her iki eserde de yer bulan erdemler arasındadır. *Kutadgu Bilig*, tevazunun aklın bir gereği olduğuna değinirken; *Dîvân-ı Hakîkî*, tevazuyu karıncadan bile alçak olmak gerektiği biçiminde yorumlar:

amulluk siliglik ukuş kılkı ol ukuşsuz kişiler kamu ylık ol (585)	<i>Dinginlik ve tevazu aklın tavrıdır Akılsız insanlar tümünden ylıkdır</i>
--	---

alçag ol mûrdan tevâzu'da pençe uzatma hasm-ı şîr olma (33/9)	<i>(Alçak gönüllülükte karıncadan dahi küçük ol. Pençe uzatıp aslanın düşmanı olma.)</i>
--	--

d) Büyüklere Hizmet Etmek

İki eserde olumlulanan davranış biçimlerinden biri de büyüklere hizmet etmektir. *Kutadgu Bilig*, büyüklere hizmet eden kulun yolunun açılacağına değinirken; *Dîvân-ı Hakîkî*, büyüklere hizmet etmenin ve cana esir olmamanın gerektiğine temas eder:

kayu erse begler tapuğçı kulın tapındurğu ötrü açınsa yolın (635)	<i>Beylere hizmet eden kulun Hizmetinden ötürü açılır yolu</i>
--	--

karşu gelme ekâbire hizmet it bu cân-ı 'azîze sîr olma (33/10)	(Büyükklere karşı gelme ve hizmet et. Bu yüce canın esiri olma.)
---	--

e) Kusur Örtmek

Hız. Mevlânâ, “kusurları örtmede gece gibi ol” demekle bu hususun önemine vurgu yapmıştır. Söz konusu iki eser de kusurları örtmenin faziletini işlemiştir. *Kutadgu Bilig*, bu hususu cömert olmak ve birinin özrünü görünce örtmek biçiminde yorumlamıştır:

tuz etmekni kên tut kişike yétür kişi 'aybı körse sen açma yétür (1328)	<i>Tuz ekmeğini bol tut, yedir insanlara Kişi ayıbını görürsen gider, açma</i>
--	--

Dîvân-ı Hakîkî, bu hususu gaybı görmek dilerse; halkın aybını ezberleyip taşıyıcısı olma, biçiminde yorumlar:

dilerseñ 'ayn-ı gaybı 'ayb-ı halkı kişi ezberleyüp müstahzır olma (34/2)	(Gaybı görmek dilerse; halkın aybını ezberleyerek taşıyıcısı olma.)
---	---

f) Takva

Kurân-ı Kerîm, bu hususu şöylece işler: “Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvada en ileri olandır. Muhakkak ki Allah her şeyi bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır” (Hucurât, 49/13).

Kurân-ı Kerîm'den mülhem olduğu varsayılabilecek iki eser de takva hususuna yer vermiştir. *Kutadgu Bilig*, takva kavramını ehl-i takva çerçevesinde ‘sakınuk’ sözcüğü üzerinden işler. Bu esnada ehl-i takvanın doğru yolu bulacağına ve sözünün muteber olduğuna yer verir:

negü tér eşitgil sakınuk kişi sakınuk kişi ol kişiler başı (1063) özi korkar erse bayatka kalı bu er tutğa şeksiz könilik yolu (2755)	<i>Ne der işit sakınan kişi Sakınan kişidir kişilerin başı Eğer kendisinde Allah korkusu varsa Bu insan doğruluk yolunu tutar, kuşkusuz</i>
--	---

Dîvân-ı Hakîkî, takva kavramını tecelli kavramı üzerinden işler. Esere göre takva, ilahî nûrun kulda bulunması için bir vesiledir:

bir zerre vilâyet güneşi virmedi şu'le ol câna ki kalbinde anuñ olmadı takvâ (4/29) cân u dildeki ol tecellînüñ nûrıdur kimde varısa takvâ (36/3)	(Kalbinde takva olmayan cana dostluk güneşi, toz kadar ısıltı vermez.) (Kimde takva varsa; o, can ve gönüldeki tecellinin nurudur.)
---	--

g) Killet

Tasavvufta; az yemek, az uyumak, az konuşmak ve çokça ibadet ve taat ile meşgul olmak biçiminde anlamlandırılan killet, her iki eserde de işlenmiştir:

boğuzuğ küdezse başına asığ aşığ az yése bu ağızka tatığ (2893) aşığ teñleyü yé yeme aş üküş maña mundağ aydı ukuşluğ küsüş (4613) tiliñ tıd boğuz yığ udıma üküş közüñ yum kulak tu bir inçin tur a (6643)	Boğazı gözetmenin başadır yararı Yemeği az yemektir ağzın tadı Ölçülü ye, çok yeme yemeği Akıllı insan bunu böyle söyledi Dilini kıs boğazını tut, uyuma fazla Gözünü yum, her şeye kulak verme
--	--

gâfil niçe yatasın hanum kop meydâna gir eyle başunı top lûtıla harâm eger helâlden karnuñı yiyüp çoğ eyleme küp (61/1-2)	(Aldanmış! Nasıl da yatmaktasın hanım gibi? Meydana gir başını top eyle.) (Helâl veya haram her nereden gelirse; çok yiyerek karnını küp eyleme.)
--	--

h) Ölüm

“Her nefis, ölümü tadacaktır” (Enbiyâ, 21/35) ve “yerin üstünde ne varsa fânidir” (Rahman, 55/26). Bu bağlamda iki eser de ölüm hususuna yer vermiştir. *Kutadgu Bilig*, ölümü pişmanlık kavramı üzerinden işlerken; *Dîvân-ı Hakîkî*, ölüm-zikir eksenli olarak ele alır:

erejlerke awnıp osal bolğuçı ölüm tutsa odlur yetilmez küçi (1142)	Huzurlarla avunup boş bulunanın Ölüm gelince uyansa da yetmez gücü
---	---

her gülen gül gibi solıardur ki gelen dünyeye öliserdür mâlî ayruklara kalıardur eksirû zikra hâdimü'l-lezzât (69/2)	(Her gelen, gül gibi solacaktır. Çünkü dünyaya gelen ölecektir. Mâlî, yabancılara kalacaktır. Zikrin çoğu, lezzete hizmet eder.)
---	---

ı) İbadet

Kulun görevi ibadet etmektir. “Ben, insanları ve cinleri yalnız bana ibadet etsinler diye yarattım” (Zâriyât, 51/56) ifadesi, bu durumun apaçık delilidir. *Kutadgu Bilig*, bu hususta ibadetten başkasının yarar getirmeyeceği kanısındadır:

tapuğka érig bol yazukta tıdın saña teggü ermez tapuğda adın (1380)	<i>İbadette gayretli ol, gûnahtan sakın Sana yararı olmaz, ibadetten başkasının</i>
--	---

Dîvân-ı Hakîkî, aynı hususa aynı doğrultuda yer vermiştir. Esere göre canında ve teninde güç oldukça; kişi kendini kısıtlamadan sürekli ibadetle meşgul olmalıdır:

cânuñda vü tenüñde oldukça istitâ't kılma özüñe taksîr zinhâr eyle tâ'at (76/1)	(Canında ve teninde güç oldukça; kendini kısıtlamaksızın sürekli ibadet et.)
---	---

i) İtaat

Söz konusu mefhum, iki eserde de işlenmiştir. *Kutadgu Bilig*, yönetsel esasları da belirleyen bir eser olmak dolayısıyla beye itaat kavramına yer vermişken; dinî yönü daha baskın olan *Dîvân-ı Hakîkî*, meseleyi Allah'a itaat bağlamında değerlendirmiştir:

bodun ma mutî' bolsa kılkı köni anın ötrü begler yarutur küni (5946)	<i>Halk da itaatkâr olursa, dürüst tavırlı Ondan ötürü parlar beylerin güneşi</i>
---	---

gönlüñde anı fikr it dilüñde anı zikr it her 'uzvuñıla şükr it cânıla kıl itâ't	(O'nu gönlünde fikret, dilinde zikret; her uzvun ile şükret, O'na candan bağlan.)
--	--

j) Kanâat

Kültürel değerlerin hemen çoğunda kanâatin öneminden bahsedilir. *Kutadgu Bilig*, dindar bir kimse olabilemenin sırrını kanâatte görmüştür:

üküşüg kodup er azıĝ taplasa bu er ötrü zâhid bolur kur basa (3442)	<i>Çoĝu bırakıp az ile yetinen er Bundan ötürü zahitliğe ulaşır</i>
--	---

Dîvân-ı Hakîkî, bir dervişin rızık için kaygı çekmemesi gerektiği ve her daim Allah'ın verdiği ile yetinmesinin uygun olduğu kanâatindedir:

gel olma dûr-endîş rızık için itme teşvîş zinhâr eyle dervîş virdüğine kanâ'at	<i>(Gel, endişeye bulanma. Rızık için kaygılanma. Dervîş, her zaman (O'nun) verdiğine kanâat etmelidir.)</i>
---	--

k) Ömür

Ömür, Allah'ın canlılara ihsan etmiş olduğu önemli nimetlerdendir. Bir kul, bu nimetin kıymetini bilmeli ve ömrünü boş şeylere harcamamalıdır. İki eser de ömür kavramını bu bağlamda işlemiştir:

bu kalmış tiriglik yawa kılmaĝu havâ ârzûlarka köñül bérmeĝü (6257)	<i>Bu kalan ömrü boşa geçirmemeli Heves ve arzulara gönül vermemeli</i>
--	---

'ömri olmaz yirlere eyleme harc zehr-i kâtil eylemeñ ne şehde mezc	<i>(Ömrü olmaz yerlere harcama. O şah için karıştırıp da katil bir zehir sunmayın.)</i>
---	---

l) Uzlet

Uzlet, mutasavvıfların oldukça değer verdiği erdemlerdendir. İki eser de ilgili kavrama yer vermiştir. İki esere göre de uzlet, olumlulanan ve rağbet edilesi bir mefhumdur:

kul atı anın boldı kulka ayaĝ tapuĝ kılsa tün kün ulu bolsa taĝ (3357)	<i>Kul adı bu yüzden ad oldu kula Yalvarmalı gece gündüz çekilip daĝa</i>
---	---

ihtiyâr it 'uzleti geç kamudan	<i>(İnsanları bırak, uzleti seç. Âlem şimdi perişan olduğundan ondan el çek.)</i>
--------------------------------	---

el çek oldı şimdi 'âlem herc ü merc (104/3)	
--	--

m) Sabır

Sabır kazanca götüren önemli bir nimettir. Bu nedenle, “sabır başarının anahtarı” olarak kabul edilmiştir. Söz konusu iki eser de sabrı bu bağlamda değerlendirmiştir:

kalı kelse öwkeñ katıġlan serin serimlig kişiniñ sewinçi yarın negü tér eşitgil seriñen kişi serinse iter er buzulmuş işi serinse kişi öz tilekin tapar serip turdaçı er ürüñ kuş tutar kalı tegse emgek ya kadġu sakınç serinse kelir ötrü kayra sewinç apañ irse devlet yapulsa kapuġ serinse yana işi itlür kamuġ seringil serinmek eren kılkı ol serinse bulur er mesel kökke yol (1317-1322)	<i>Öfkelensen de serin tut kendini Yarın sevinir sabırlı kişi Ne der işit sabırlı kişi Sabırla düzeltir bozulmuş işi Sabırlı insan dileğine kavuşur Sabredip bekleyen Anka kuşu tutar Eğer zahmet, kaygı ve endişeye düşen Sabrederse, kaybettiği sevinci bulur yine Eğer ayrılırsa devlet, kapanırsa kapısı Sabrederse insan yine düzelir bütün işleri Sabır erenlerin tavrı, sabırlı ol Sabreden insan göğe bile bulur yol</i>
--	--

ger 'ışka basduñsa kadem bes her belâya lâ-cerem sabr idelüm dime nidem es-sabru miftâhü'l-ferec (105/2)	<i>(Şüphesiz aşka ayak bastın ve her belaya bulaştın; ne edeyim demeksizin her şeye sabr edelim, çünkü 'sabır başarının anahtarıdır'.)</i>
---	--

n) Namaz

Namaz, 'kulun miracı' ve 'dinin direği' olarak kabul edilmiştir. *Kutadgu Bilig*, namazı bırakmayanın kazançlı sayılacağına temas ederken; *Dîvân-ı Hakîkî*, namazı kurtuluş vesilesi olarak görür:

namâz rûza birle yoriğlı kişi munâfî(k) atandı ay élçi başı (6456)	Namazı, orucu bırakmayan kişi (Münafî) sayıldı ey ilcibaşı
---	---

‘âlem içinde her kimüñ kim işi olmadı salâh bes ‘aceb ola ol ‘aceb ger bula tañrıdan felâh (113/1)	<i>(Dünyada kimin işi namaz olmadıysa; neticede o, Allah’tan kurtulma bulamaz.</i>
---	--

o) Hevesten Vazgeçme

Heves, olumsuzlanan bir davranış biçimidir. Hevesten vazgeçme, bu bağlamda olumlu bir edimdir. *Kutadgu Bilig*, hevesten vazgeçme eylemini ibadet mefhumuyla harmanlayarak işler:

havâ nefs boyunun sığı ked katığ özün ötrü bulsa tapuğda tatığ negü tér eşitgil sakınuk kişi havâ bire bolmaz bütün dîn işi havâ nefs bile kör yağı ol uluğ bu iki azıtur tapuğçı kuluğ (3342-3344)	<i>Heves ve nefsin boynunu sıkı tutmalı Ondan sonra ibadetten tat almalı Ne der işit günahattan sakınan kişi Hevesle tam olmaz dîn işi Heves ve nefs bak dinin düşmanı Bu ikisi azıtır ibadet edecek kulu</i>
--	---

Dîvân-ı Hakîkî, bu hususta da *Kutadgu Bilig* ile aynı kanâattedir. *Dîvân-ı Hakîkî*, meseleyi sadece biraz daha genelleştirerek ve dünya-âhiret kıyası üzerinden ele alır:

ehl-i gaflet ger iderse ‘izz-i dünyâyâ heves ehl-i tâ’at hem ide firdevs-i a’lâyâ heves (231/1)	<i>(Gaflet ehli, dünyanın şerefine heves ederse; ibadet ehli de yüce cennete heves etsin.)</i>
--	--

ö) Ecel

Ölümün yüzü, elbette ki soğuk olarak alımlanmaktadır. Ölümü bir kavuşma olarak alımlayabilmek, oldukça farklı kazanımları haiz olabilmekten geçer. Ölümle bağdaş olan ecel iki eserde de işlenmiş ve gelmeden önce gerekenin yapılmış olmasına işaret edilmek dolayısıyla değerlendirilmiştir:

anunmış-turur bu ölüm tutğalı özün idmağıl sen udıp yatğalı (6269)	(Hazırlanmış durur bu ölüm tutmak için seni Sen uyuyup yatarak aymazlık uykusuna bırakma kendini)
nice bir nice bir bu tûl-ı emel gözün aç gözün aç ki irdi ecel (366/1)	(Bu uzun istekler, nasıl bir şeydir? Ecel ulaşacağından gözünü aç.)

p) Pişman Olmak

Yaptığı hatalı davranış ve eylemlerden pişman olmak da olumlulanan davranış biçimlerindenidir. Özlü sözlerin hemen çoğu da bu durumun destekleyicisidir. *Kutadgu Bilig*, pişman olmak eylemini ibadet mefhumu ile bağdaştırarak işler:

kerek boldı emdi bu kılmış tapuğ ökünç boldı kılmış isizlik kamuğ (1362)	Bana tapındığım gerekli şimdi Yapılmış kötülükler pişmanlık getirdi
---	--

Dîvân-ı Hakîkî, pişman olma eylemini Müslümanlık ve Allah'a yönelmek kavramları üzerinden değerlendirir:

nice nice gönül müsülmân ol yañlış işlerüne peşîmân ol kimse katında baña yüz komaduñ dire kendüni tap peşîmân ol (371/1-2)	(Ey gönül! Müslüman ol. Yanlış işlerine pişman ol.) (Kimsenin yanında bana secde etmedin. Topla kendini, pişman ol.)
--	---

2.2. Olumsuzlanan Davranışları İçkin Nasihatlere Yönelik Değerlendirmeler

a) Dünya Mâline Meyletmek

Nasihate yönelik eserlerin hemen çoğunda ve ele alınan iki eserde olumsuzlanan davranış biçimlerinden ilki dünya mâline meyletmek olarak gözlemlenmiştir. İki eser de dünya mâlinin yersizliğine ve gereksizliğine temas etmiştir:

açığ suw teg ol kör bu dünyâ neñi neçe içse kanmaz ölimez eñi (1408)	Acı su gibidir bak bu dünya malı
---	----------------------------------

	<i>Nice içse de kanmaz insan, ıslanmaz bile dili</i>
--	--

cânuña cevır itmegil dünya kazancı diyü saña nasîbüñ yiter hırsıla tap çek cefâ (9/2)	<i>(Dünya kazancı diyerek kendine eziyet etme. Sana nasibin yeter, hırs ile cefa çekme.)</i>
---	--

b) Şehvete Yenik Düşmek

Gerek *Kutadgu Bilig* ve gerekse *Dîvân-ı Hakîkî*, şehvete yenik düşmeyi olumsuzlamıştır. İki eser de şehvete esir olmanın uygunsuzluğundan bahsetmiştir. *Kutadgu Bilig*, söz konusu eylemi, ibadet kavramıyla bağdaşık ele alırken; *Dîvân-ı Hakîkî*, ilgili hususu namus mefhumuyla bütünlük bir ekseninde değerlendirir:

biri söz boğuz köz bu şehvet otı bular ol kişiğe bu tâ'at yutı (6352)	<i>Bir de söz, boğaz ve göz, şehvet ateşi Bunlardır insanın ibadetinin engeli</i>
--	---

iy gönül şehvete esîr olma 'ırzuñı bekle gey hakîr olma (33/1)	<i>(Ey gönül! Şehvete esir olma. Irzını bekle ve alçak olma.)</i>
---	---

c) Cimrilik Etmek

'Cimrinin cennette yeri yoktur' ve 'cimrinin ikramı hastalık olur' gibi sözler, kötü bir huy olan cimriliğin olumsuzluk derecesini göstermeleri bakımından kayda değer ifadelerdir. İki eser de tabiatıyla cimriliği olumsuzlamıştır. *Kutadgu Bilig*, cimriliğin belki de en kötü huy olduğunu işaret ederken; *Dîvân-ı Hakîkî*, cimriden herhangi bir şey istemenin ne denli yersiz olduğuna temas eder:

saranlıkta mğa negü bar adın térer neñ yéyümez kalır neñ kédin (1672)	<i>Cimrilikten daha kötü ne vardır Topladığı malı yiyemez, kendi gidince kalır</i>
---	--

sunma el her hasîse iy dervîş	<i>(Ey derviş! Her cimriye el uzatma. Bulduğun ekmekle yetin, yoksul olma.)</i>
-------------------------------	---

kani' ol nân-taleb fakîr olma (33/4)	
--------------------------------------	--

d) Hırsa Kapılmak

Kutadgu Bilig, hırsın sevinci azaltan bir etmen olduğunu işaret ederken; *Dîvân-ı Hakîkî*, aynı doğrultuda hırsın yüz karası olduğunu anar:

tiriglik kısıldı uzadı sakınç baru arttı sukluk koradı sewinç (6486)	<i>Yaşam zorlaştı, endişe çoğaldı Hırs ve tamah arttı, sevinç azaldı</i>
---	--

hırsıla yüz karalığı kazanup sen sıfat gözüne çü kîr olma (33/6)	<i>(Hırsıla yüz karalığı kazanarak; yüzüne gözüne kirlilik bulaştırma.)</i>
---	---

e) Edepsizlik Yapmak

Edep ve erkân gözetmek, olumlu davranış biçimlerindendir. Aksi istikamette edepsizlik yapmak da olumsuzlanan bir davranış biçimidir. Öğüt içerikli eserlerin hemen çoğunda yer bulan edep kavramı, edepsizlik yapmanın menfiliği üzerinden ilgili iki eserde de yer bulmuştur. *Kutadgu Bilig*, edepsizliğin kötü bir hastalık olduğunu işaret eder:

uwut ol tıdıǵlı kamuǵ teñsizig uwutsuzluk erke idi teñsiz ig (1662)	<i>Bütün densizliklere edep engel olur Edepsizlik insan için kötü bir hastalıktır</i>
--	---

Dîvân-ı Hakîkî, benzer doğrultuda edepsizliğin terkinin önemine temas eder:

bî-edebliği ko du'â'u 'aleyh itmesünler diyüp ki pîr olma (33/9)	<i>(Edepsizliği bırak ki aleyhinde dua etmesinler ve yaşlanma bulma.)</i>
---	---

f) Gurur Yapmak

Kişi, mağrur olacağına mağmum olsun evlâdır. *Kutadgu Bilig*, gurur mefhumunu Allah'tan uzaklaştıran bir etmen olarak ele almıştır:

küwezlik bayattın yıratır kuluǵ ukuşluǵ yorımaz bu yañlıǵ yoluǵ (6373)	<i>Gurur Allah'tan uzaklaştırır kulu Akıllı yürümez bu yanlış yolu</i>
---	--

Dîvân-ı Hakîkî, gururu gereksiz sarhoşluğa benzetir ve böyle kimseleri ikaz eder:

esriyüp bu gurûr u gafletden sen humâr olma vü hamîr olma (33/13)	(Bu gurur ve gafletten sarhoş olarak kendinden geçme ve ayıkma belasını da çekme.)
--	--

g) Gaflete Kapılmak

Dalmışlık anlamına gelen gaflet, kişinin yaşam serüveninin olumsuz seytretmesine sebep olur. Zira bidar olmayan bizar olur. *Kutadgu Bilig* ve *Dîvân-ı Hakîkî*, bir anlık gafletin her şeyi ber-hevâ edebileceğini işlemiştir:

bu ğaflet-turur kör uditur kişig udıĝlı kişi kodtı yumĝı işig (5267)	<i>Bu gaflettir bak uyutan kişiyi Uyuyan insan bırakır tüm işini</i>
---	--

bir nefes gaflet çü gey zelletdürür göñüle sensüz ilâhâ hâlikâ (5/16)	<i>Ey tapılası ve ey Yaratıcı! Gönülde sensiz bir anlık dalmışlık, çok büyük bir alçaklıktır.)</i>
--	--

h) Laf Taşımak

Laf taşımak, kötü huylardandır. Bu huy, özellikle de insanların arasının bozulmasına sebebiyet verebilir. Bu bahisle *Kutadgu Bilig* ve *Dîvân-ı Hakîkî*, laf taşıyanları ikaz eder:

kuruĝ sözleme sen kişig soñdama uşak söz edirme yéme kikneme (4301)	<i>Kuru söz söyleme sen, insanları çekiştirme Düşük sözleri dinleme, dedikoduya uyma</i>
--	--

dahı öz kendü hâlûñ tanımazsın ne bilürsin bu hâli muhbir olma (34/3)	<i>Sen, daha kendi hâlini bilmezsin. Başkasının hâlini nereden bileceksin? Laf taşıyıcılık yapma.)</i>
--	--

ı) İftira Etmek

Olmamış ya da olmayan bir şeyi olmuş gibi gösterme adına yapılan söz konusu eylem, çok kötü bir durum olması münasebetiyle; iki eserde de ele alınmıştır. Tıpkı laf taşımak bahsinde olduğu gibi iki eser de iftiraya ilişkin ikazlarda bulunur:

uşakçı kişig kılma özke yakın ozunçığ özündin yırak tut sakın (5303)	<i>Dedikoducuyu kendine kılma yakın İftiracıyı kendinden uzak tut, sakın</i>
---	--

olup sûretde sâyim iy mürâyî ko kavı-i zûrı ma'nen muftır olma (34/6)	<i>(Ey görünürde doğru olan ikiyüzlü! Yalanı bırak ve iftiracı olma.)</i>
--	---

i) Kibirlenmek

Kibirlenmek, olumsuzlanan davranış biçimlerindendir. Gerek *Kutadgu Bilig* ve gerekse *Dîvân-ı Hakîkî*, bu doğrultuda kibri olumsuzlayarak işler. *Kutadgu Bilig*'e göre kibir, sevimsizlik alâmeti olduğu gibi; büyüklüğe ulaşmaya da engeldir:

bodunda sewüg boldı kodkî kişi sewügsüz bolur köñli katkı kişi uluğluk uzun yer kişi kodkısı bedüklükke tegmez bodun katkısı (2232-2233)	<i>Halk arasında sevilir alçak gönüllü kişi Sevimsiz olur kibirli, katı kişi Alçak gönüllü kişinin uzun sürer yüceliği Büyüklüğe ulaşamaz katı, kibirli kişi</i>
---	--

Dîvân-ı Hakîkî, bu hususta direktmenin yersiz olduğu ve kibirlenmemenin gerektiği kanâatindedir:

nasîhat işit insâf eyle iy yâr ko istinkâfı ko müstekbir olma (34/12)	<i>(Ey dost! Öğüt alarak insaf et. Direktmeyi bırak, büyüklenme.)</i>
--	---

j) Dünyanın Vefasızlığı

Edebî metinlerde dünya mefhumu, adındaki alçaklık anlamı gibi olumsuz alımlanmaktadır. *Kutadgu Bilig*, dünyayı avuntu ve dönek tabirleriyle yorumlar:

özün iki künlük awıngu üçün körürde küyürme özünü küçün yayığ dünyâ irsel kutı ewrülür negü bérde erse yana terk alır (3532-3533)	<i>Kendin iki günlük avuntu için Göz göre göre yakma kendini Dönek dünya vefasızdır, talihini çevirir Ne verdiyse onu çabucak alır</i>
--	--

Dîvân-ı Hakîkî de bu hususta bî-vefâ ve bî-hayâ tabirlerini tercih etmiştir:

gönül dünyâyâ virme bî-vefâdur bunı bilmez misin sevmek hatâdur yüzine güldi bu dünyâ degül mi niçe senün gîbinün bî-hayâdur (149/1-2)	(Dünyaya gönül verme, vefasızdır. Onu sevmek hatadır, bilmez misin?) (Bu dünya, nice senin gîbinin yüzüne güldü, değil mi? O, utanmazdır.)
---	---

k) Fesat

Kutadgu Bilig, fesadın saygınlık bulma yolunda bir engel olduğuna değinirken; *Dîvân-ı Hakîkî*, fesat fikirlerin gönlü boş hayallere daldırdığına ve fesadın gamının kargaşadan başka bir şeye yaramadığına yer verir:

ağırlık bulayın tése sen özün fesâdka katılma ay kılkı tüzün (4410)	Saygınlık bulmak istersen kendin için Fesata katılma ey tavrı düzgün
--	---

ko fikr-i fâsidi olma gönül muhâl-endîş ki virmeye gamı saña bu ‘âlemün teşvîş (243/1)	Gönül! Bozucu düşünceleri bırak, boş hayallere kapılma. Bu âlemin gamı sana karışıklık vermesin.)
--	---

l) Tamah

‘Az tamah çok bela getirir’ sözü tamahın ne denli sakınılası bir yönelim olduğunu ispatlar. Açgözlülük olarak alınılabilecek tamah, *Kutadgu Bilig*’de doyumsuzluk olarak yorumlanmıştır:

körü barsa barça bu sukluk-turur sukun açmış özler kaçan tok bolur (5384)	Dikkat edersen bütün bunlar açgözlülüktür Tamahla acıkmış insanlar nasıl doyar
--	--

Dîvân-ı Hakîkî; bu hususa, açgözlülükle milletin ağzına ve sıkıntı tuzağına düşmek şeklinde yer verir:

lokma-perest olup ‘amû sohbet-i ‘âma düşmegil ko bu çürük tama’ bile mihnet-i dâma düşmegil (373/1)	(Lokmaya taparak milletin ağzına düşme. Bu çürük açgözlülüğü bırak, sıkıntı tuzağına düşme.)
--	---

m) Makam Peşinde Koşmak

Kişi, hiçbir vakit mevki ve makam peşinde koşmamalıdır. Nasip olması hâlinde de hakkını vermelidir. Onu üstünlük taslama yeri olarak görmemelidir ve hatta yapabiliyorsa; ‘fakirlik övüncümdür’ makamından başka makam tanımamalıdır. İşte söz konusu eserlerdeki görünüşleri:

tapuğsuz ağırlap açındım séni orun bérdim erse basındıñ méni (646)	<i>Sen hizmet etmeden değer verdim sana Makam verdim, üstünlük tasladın bana</i>
---	--

fakrıla idinürdi fahr-ı resûl sen dahı ‘Âlem-i fakrı bul dahı özge makâma düşmegil (373/6)	<i>(Risaletin övüncü fakirlikle övünürdü. Sen de fakirlik âlemini bularak başka makamların ardına düşme.)</i>
--	---

n) Şan ve Şöhretin Ardına Düşmek

‘Şöhret ateşten bir gömlektir’ sözü, şan ve şöhretin ardına düşmenin ne denli olumsuz bir yaklaşım olduğunu ispatlar niteliktedir. *Kutadgu Bilig*, kötünün nam peşinde koşacağı ve neticede pişman olacağı kanısındayken; *Dîvân-ı Hakîkî*, şöhreti ‘âfet-i dîn’ olarak alımlar. *Kutadgu Bilig*’e göre; iyi olmak, nam almaktan daha iyidir. *Dîvân-ı Hakîkî*’ye göre ise; halvet elzemdir:

kayu edgü öknür kör edgü üçün atıkmış isiz âhır öknür küçün (928)	<i>Kim pişman olmuş iyi olduğuna Nam salsa da kötü, mahkûm pişmanlığa</i>
--	---

çü şöhret âfet-i dîndür gözeden anı hod- bîndür huzûr ehline bes halvet gerek sûd eylemez gavgâ (6/42)	<i>(Şöhret, dinin yıkıcısı olduğundan; onu önemseyen bencildir. Ehl-i huzura halvet yeterlidir. Kavga, yarar getirmez.)</i>
---	---

o) Haram Yemek

Haram, dinin sakındırdığı şeyler bütünüdür. İki eser de bu hususu dinin gereklerine uygunluk çerçevesinde işlemiştir:

bu üçte adın yok bu dünyâ neñi	<i>Bu dünya malı üç türdür</i>
--------------------------------	--------------------------------

halâl ol ya şübhe harâm ol öñi halâlka sakış ol harâmka ma kın kalı şübhe erse yême ked sakın (3546-3547)	<i>Ya helal, ya haram, ya şüphelidir Helale hesap var, harama ceza Eğer şüpheliyse bundan sakınmalıdır</i>
---	--

virdüğine helâlden pâdişahuñ kanâ't at it göz karalığıyla hem ekl-i harâma düşmegil (373/3)	<i>(Allah'ın helâlden verdiğiyle yetin. Gözünü karartarak haram yemeye meyletme.)</i>
---	---

ö) İçki İçmek

İçki içmek, dinen men edilmiştir. *Kutadgu Bilig* ve *Dîvân-ı Hakîkî*, içki içmemeyi tavsiye ederek onun fenalığını işaret etmiştir:

bor içme fesâdka katılma yıra zinâ kılma fâsık atanma kara (1334)	<i>İçki içme, fesata katılma Zina edip, fasık olup yüzünü karartma</i>
--	--

oldıysa bu 'akl u cân dost mehabbetile mest varısa dilde derd-i dîn nukl u câma düşmegil (373/5)	<i>(Bu akıl ve can, dost muhabbetiyle kendinden geçtiyse ve gönülde din derdi varsa; elma ve kadehe düşme.)</i>
---	---

p) Dünyalık Peşinde Koşmanın Yersizliği

İki eser, diğer hususlarda olduğu gibi bu hususta da aynı kanâattedir:

ajunda ne yañlığ eren tuğdı kör bir ança yorıdı yana öldi kör (234)	<i>Dünyada ne insanlar doğdu bak Yaşadı bir süre yine öldü bak</i>
--	--

kâf-tâ-kâf mülke hükm kılan şehlere nitdi gör denî dünyâ (18/3)	<i>(Bu alçak dünyanın Kaf'tan Kaf'a hükmeden nice şaha ne ettiğini görüver.)</i>
--	--

SONUÇ

Divan şiiri, ortak bir kültür hazinesidir. Söz konusu şiirde nasihatın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu durum, çok sayıda nasihatname kaleme alınmasını sağlamıştır. Nasihatnameler çoğu zaman müstakil birer eser hüviyetindedir. Nasihatnamelerin bazen müstakil bir eserin muhteviyatını tesis ettiği de olur. *Kutadgu Bilig* ve *Dîvân-ı Hakîkî* adlı eserler bu kabildendir.

Kutadgu Bilig, bilindiği üzere siyasetname edebî türünde kaleme alınmış ve bir yöneticiye sunulmuştur. Buna rağmen tek tek her bireye ve toplumun geneline hitap eden bir nasihatname kitabı olarak da değerlendirilebilir. Öte yandan *Dîvân-ı Hakîkî*, geleneğe uygun bir divanın hemen bütün özelliklerini taşımasına rağmen yoğun nasihat içeriği dolayısıyla bir nasihatname olarak da kabul edilebilir. Neticede iki eser de nasihat içeriklidir ve nasihatname tarzındadır.

Sözlü veya sözsüz her eser birbirinden izler taşır. Sadece kendinden türemiş bir eserin varlığı pek de imkân dâhilinde değildir. Bu durum, ortaya konmuş eserlerin benzer veya belki karşıt özellikleri bağlamlarında karşılaştırılarak değerlendirilmeye alınmalarını gerekli kılar.

Gerek *Kutadgu Bilig*'in kuşatıcılığı ve gerekse divan şiirinin müşterek yapısı ve ortak malzemeyi kullanmadaki cesareti, her iki eserin de nasihatleri bağlamında hayli benzer olmasına sebebiyet vermiştir.

Nasihatnamelerde bazı davranış biçimleri olumlulanırken bazı davranış biçimleri olumsuzlanır. Söz konusu iki eserde de durum böyledir. 18 adet olumlulanan ve 18 adet olumsuzlanan davranış biçimi olarak toplamda 36 adet davranış biçimi, iki eserde de bağdaşık ve bağlamdaş olarak ele alınmıştır.

Bu makale ile divan şiiri ve eser bağlamına temas edildikten sonra; nasihat ve nasihatname kavramı kısaca tanıtılmış, *Kutadgu Bilig* ve *Dîvân-ı Hakîkî*'nin mahiyetine değinilmiş ve iki eserde yer alan nasihatler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın asıl bölümünü oluşturan karşılaştırma kısmında önce olumlulanan ve olumsuzlanan davranışlara yönelik nasihatler tasnif edilmiş ve ardından alt başlıklar hâlinde metin örnekleriyle takviye edilen bir sunu oluşturulmuştur.

Bu sunu çerçevesinde ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

- 1) Kültürel değerlerin ortaklığı bağlamın müşterekliğini tesis eder.
- 2) Edebî metinler, metin olmaları dolayısıyla birbirlerinden etkilenmişlerdir.
- 3) Her edebî eser, kendine has verilerle mahfuzdur ve bu sebeple dikkatle okunmalıdır.
- 4) Nasihatnameler çoğunlukla müşterek çizgide yer alır.
- 5) *Kutadgu Bilig* ve *Dîvân-ı Hakîkî* arasında eserler arası intikale varan bir etkilenme söz konusudur.
- 6) Divan şiiri metinlerinin karşılaştırmalı okumaları hâlen ve devamla yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (2014). Klasik Türk edebiyatının kültür kaynakları: Eserler. *Doğu Esintileri*, (1), ss. 13-32.
- Altuntaş H. & Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim meâli*. DİB Yay.
- Arat, R. R. (2008). *Kutadgu Bilig-Yusuf Has Hacib*. Kabalcı Yayınevi.
- Boz, E. (2017). *Hakîkî Dîvânı*. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/>
- Çağrııcı, M. (2006). Nasihat. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayınları. ss. 408-409.
- Çavuşoğlu, A. (2003). Somuncu Baba'nın oğlu Yûsuf-ı Hakîkî'nin dilinden şeyhi Hacı Bayram-ı Velî. *Bilinmame, I* (1), ss. 207-216.
- Çavuşoğlu, M. (1986). Divan şiiri. *Türk Dili*. ss. 1-16.
- Durdu, M. (2008). *Türk edebiyatında nasihat*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Eren, H. (2021). Yozgatlı Hüznî'nin Nasihat-nâme'sine değerler perspektifinden bir bakış. *A. Ü. DTCF Türkoloji Dergisi*, 25 (2), ss. 163-182.
- Eren, H. (2022). Dîvân'ından hareketle Yusuf Hakîkî'nin anlam dünyasında söz ve sözün önemi. *IJOE*, 5 (8), ss. 77-87.
- Gümüş, K. S. (2016). Tasavvuf çevresinde ahlâk: Yûsuf Hakîkî Baba Dîvânı örneği. *ISEM*, (3), ss. 608-624.
- Gümüş, K. S. (2019). Yûsuf Hakîkî Baba'nın şair ve şiir anlayışı. *S. Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (46), ss. 153-177.
- Gümüş, K. S. (2020). *Yûsuf Hakîkî Baba Dîvânı'nın dinî-tasavvufî kelime tâbir ve kavramlar bakımından tahlili*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Güngör, Ö. (2016). Yûsuf Hakîkî Baba'nın Dîvânında yer alan mersiyeleri. *I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu*. Aksaray, ss. 721-729.
- Kaçalin, M. S. (Tarihsiz). *Kutadgu Bilig (metin)*. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/>
- Keleş, R. (2010). Türk edebiyatında nasihat. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (44), ss. 183-209.
- Pala, İ. (2006). Nasihatnâme. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Diyanet Vakfı Yayınları. 409-410.
- Uçar, E. (2019). Kutadgu Bilig'in kronolojik kaynakçası. *JOTS*, 3 (1), ss. 139-239.
- Ulucan, M. (2012). Türk kültür ve edebiyatında pend (öğüt) geleneği. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*. ss. 214-223.
- Yusuf Has Hacib (2019). *Kutadgu Bilig*. (M. Tunçel, çev.). Sistem Ofset. <https://elkitab.org/>